

Eduard Neupauer

Syrský Orient – přínos a aktualizace syrských studií

ALFEJEV, Ilarion (2010): Červený Kostelec, Pavel Mervart.

Koncem roku 2010 vyšla péčí překladatelů Jaroslava Brože a Michala Řoutila a nakladatelství Pavel Mervart v edici „Pro Oriente“ (č. 10) jedna ze seminálních monografií Metropolity Ilariona (vl. jm. Georgij Valerjevič Alfejev), autora více než 500 publikací a v současnosti jednoho z nejpřednějších pravoslavných theologů, věnovaná dílu syrského theologa sv. Izáka Syrského. Do rukou českého čtenáře se tak dostává svého druhu reprezentativní práce zdárně syntetizující odbornou erudici a cit pro jemné theologické nuance v střízlivém podání pro laického čtenáře. Autor adresuje dílo „nejen vědcům – theologům, ale daleko širšímu okruhu čtenářů, především kněžím, mnichům a laikům, pro které je studium Izákových myšlenek „každodenním chlebem“, nutným pro spásu duše, nikoliv jen předmětem vědeckého zájmu“.¹ Kniha je opatřena předmluvou autora a biskupa

1) ALFEJEV, Ilarion. Izák Syrský a jeho duchovní odkaz. Praha, 2010, s. 57. V českém prostředí se věnují sv. Izáku Syrskému nedávno publikované statě J. Novákové. Viz: NOVÁKOVÁ, Jana. Světlo eschatologické naděje z Rabban Šabur. Vybrané Homilie sv. Izáka Syrského. In: LENDĚLOVÁ, Viera – ŘOUTIL, Michal (ed.). „Rýžoviště zlata a doły draho-kamů...“ Sborník pro Václava Huňáčka. Praha, 2006, s. 45–61 a týž Dar slz v díle sv. Izáka Syrského. In: Parrésia (Revue pro východní křesťanství) I, 2007, s. 115–120. V předkládané recenzi rezignují na popis theologických kontroverzí po Chalcedonu a tedy na i na krácený popis doktrinních dějin (monofysité, nestoriáni a další) sledovaného území

Diokleie Kallista Ware. Samotná monografie je dedikovaná v současnosti jednomu z nejvýznamnějších odborníků na syrskou problematiku Sebastianu P. Brockovi (nar. 1938).²

Po úvodní kapitole věnované životu a dílu sv. Izáka a dobovému historicko-theologickému kontextu s exkurzem do dějin Církve Východu (s. 17–57) je reflektovaná problematika členěna tematicky v následujícím pořadí: *Bůh, vesmír, člověk* (s. 59–77), *Cesta mlčení* (s. 89–109), *Zkoušky na cestě k Bohu* (s. 115–124), *Pokora* (s. 133–144), *Slzy* (s. 149–155), *Škola modlitby* (s. 143–218), *Na vrcholech společenství s Bohem* (s. 225–260) a nakonec *Život budoucího věku* (s. 271–284). Kniha je opatřena „rejstříkem syrských terminů“ (s. 303–311) a krátkým biografickým medailónkem autora (s. 323–324). V celém díle nechává autor promlouvat předně samotného Izáka, kterého komentuje a excelentně zprostředkovává jeho duchovní nauku. Čtenář má tak možnost držet v rukou vsutku ojedinelé dílo obeznamující srozumitelnou formou s autentickou duchovností syrského Orientu a v kontextu oblíbenosti sv. Izáka v celkovém geografickém diapazonu rovněž s jedním z pramenů spirituality východních křesťanských církví vůbec.

Vzhledem k delikátnosti tématu v našem prostředí je jistě na místě, alespoň v rozsahu, jež dovoluje prostor vyhrazený recenzi, promyslet úlohu syrských studií v relaci k byzantské theologii a byzantinistice obecně, a rovněž ve vztahu k opětovnému (ne-li neustálému) hledání tvůrčích kořenů filosofie v Byzanci a středověké filosofii kontinentální Evropy. Minimálně stojí za připomenutí delší dobu opomíjená a neakceptovaná úloha, kterou sehrál syrský Orient a syrská tradice (literární, duchovní etc.) při zrodu křesťanství a následném přenosu helénského filosofického myšlení a bohoslovecké erudice na evropský kontinent.

Předně *syrština*, představující pozdní vývojovou fázi aramejské větve semitských jazyků, se velice rychle geograficky a kulturně rozšířila a postupně natolik lexikálně obohatila, že byla schopná pojmut i ty nejkontroverznější a (možno-li tak říci) nejhutnější filosofické a theologické termíny jak semitské antropologie, tak helénského filosofického a kulturního³ okruhu. Gramaticky celkem nenáročná syrština, obohacena

(tj. Mezopotámie, Iránu, Sýrie a etc.); a rovněž na popis mnoha zvláštností syrského monasticismu. Všechny tyto a další (zvláštnosti syrské literatury, dogmatická poezie, geografické spisy etc.) specifika tzv. syrské tradice si zasluhují samostatné objemné studie. Výborný přehled problematiky nalezne čtenář: WINKELMANN, Friedhelm. *Die östlichen Kirchen in der Epoche der christologischen Auseinandersetzungen (5. bis 7. Jahrhundert)*. (=Kirchengeschichte in Einzeldarstellungen I/6). Berlin, 19803.

2) Medailónek věnovaný S. P. Brockovi nalezne čtenář v ŘOUTIL, Michal. *Sebastian Paul Brock aneb malfóno syrologických studií slaví sedmdesátiny*. In: *Parrésia (Revue pro východní křesťanství) II/III, 2008–2009*, s. 495–498.

3) Z množství studií věnovaných tématu vybírám v jazyce českém alespoň – JANOUSEK, Jan. *Obraz Syrské bohyně v helénistické literatuře*. In: *Orientalia Antiqua Nova VIII*. (Sborník

o mnohé řecké termíny, se brzy prosadila nejen v Mezopotámii a ovlivnila (prostřednictvím rané fáze, tzv.: *estrangela*) graficky i pozdější písemnou podobu mongolštiny či písmo ujugurské.⁴ Flexibilita syrského jazyka (a nenáročná syntax) způsobila možnost plodné literární řecko-syrské výměny, což se projevilo obzvláště zřetelně již ve II. století na díle „filosofa“ Edessy Bardasiána (Bardesanés: 154–222), kterého syrský psané spisy byly záhy překládány do řečtiny.⁵ Bezmála současně s ním působí Tatián (Τατιανός: 120–180)⁶, který kolem r. 170 sepisuje „evangelijní harmonii“ *Diatessaron* (Δια τεσσαρων), a to v době, kdy syrští křesťané již mají k dispozici *Vetus Syra* (Bibli), která je nahrazena *Pešittou* až ve století pátém.⁷ V tomto prostředí vzniká i bohatá křesťanská apokryfní literatura (*Hypomnemata Domini Nostri seu Acta Pilati* etc.).⁸ Kolem VI. století se objevují hymnografické díla sv. Efréma Syrského (306–373) jehož vliv na byzantskou bohoslovec-kou tradici, spiritualitu a liturgii (kupř. na Romana Melóda) je nesporný.⁹ Kromě mnoha

z vědeckého kolokvia pořádaného v Plzni ve dnech 14. – 15. února 2008. Filozofická fakulta ZČU, Plzeň, 2008, s. 164–174. Mnohé cenné poznatky nalezneme čtenář v ПИГУЛЕВСКАЯ, Нина. Византия на путях в Индию. Из истории торговли Византии с востоком в IV. – VI. вв. (Академия Наук СССР, Институт востоковедения). Москва – Ленинград, 1951. V českém jazyce vyšel překlad výběrné studie BROCK, P. Sebastian. Syrský Orient: třetí „plíce“ církve? In: Parrésia I. (Revue pro východní křesťanství), Praha, 2007, s. 101–113.

4) Viz: UHLEMANN, Friedrich. *Grammatik der Syrischen Sprache mit vollständigen Paradigmen, Chrestomantie und Wörterbuche*. Berlin, 1857, s. XIII – XXII. A celkem přehlednou, leč velice stručnou a hutnou gramatiku a mluvnici GISMONDI, Henrico. *Linguae Syriacae Grammatica et Chrestomantia cum Glossario*. (= Berythi Phoeniciorum I.). Romae, 1900. Vliv na ujugurské písmo a nejstarší ujugurské písemnictví v МАЛОВ, С. Е.: Памятники древнетюркской письменности. Тексты и исследования. Москва – Ленинград, 1951, s. 94–218.

5) Více v ŘOUTIL, Michal. Na východ od Antiochie. Řecké myšlení za hranicemi Byzance, 2. – 8. století. In: MILKO, Pavel. Úvod do byzantské filosofie. Praha, 2010, str. 220–221.

6) Viz: THEODORETUS: *Haeticarum fabularum kompendium* (po r. 451), L., 1: col. 20: „Ουτος [Τατιανος] και τι δια τεσσαρων συνθεθεικεν ευαγγελιον, τας τε γενεαλογιας περικοψας, και τα αλλα οσα εκ σπερματος Δαβιδ...“ In: DE JOURNEL, M. J. Rouët. *Enchiridion Patristicum*. Herder, Friburgi, 1913, s. 679–680.

7) Odborně je geneze jazyka dle dostupných pramenů od *Vetus Syra* k *Pešitte* popsaná v úvodních statích ke kritickému vydání *Pešitty*: *THE OLD TESTAMENT SYRIAC* (According to the Peshitta version). Leiden, E. J. Brill, 1976-.

8) Viz. *Studia Syriaca II. Acta Pilati. Antiqua versio Syriaca*. Monte Libano 1908. *Testamentum Domini Nostri Jesu Christi, Moguntiae, 1899* (Ed.: Ignatius Ephraem II. Rahmani).

9) Porovnej ATTREP, Abraham. *Saint Ephrem the Syrian: A Voice for Our Times?* In: Sourozh

syrských autorů (bohoslovců, překladatelů a komentátorů apod.) „poetického období“, jež nemůžeme zde jmenovat a komentovat, se v tomto jazyce píše *apologie* a konečně vzniká *obousměrná* překladatelská činnost vyjádřena stigmaticky v „životech svatých“. V syrském prostředí vznikají i důležité theologické traktáty známe pod názvem *Corpus Areopagiticum*, tj. dílo, kterého theologický impuls pro spekulativní theologické myšlení v Evropě je nesporný přinejmenším od století osmého. Bohatá asketická i polemická literatura svědčí o výborné úrovni a existenci překladatelské školy, prostřednictvím které se syrská duchovnost obeznamovala s řecky píšícími autory (Theodóros z Mopsuestie: 552–428; dílo Evagria etc.) a kromě díla Lukiána, Themista neboli Plútarcha, především s dílem Aristotelovým. Aristoteles byl již od V. století v syrském prostředí nejenom překládán (nestorián Próba), ale i komentován. Syrský Aristoteles se těšil pozornosti učenců ještě dlouho po jejím nahrazení arabštinou.

V této zprostředkující roli sehrálo klíčovou úlohu syrské školství, které zachovávalo po vzoru Helénů koncepci *enkyklios paideia*. Téma syrského školství je v současnosti předmětem mnoha odborných studií a monografií, proto zde jenom v krátkosti připomínám města, jakými jsou Antiochie¹⁰, Edessa a slavnou akademii v Nisibis, která svým uspořádáním (statutem) inspirovala i Cassiodorův (kolem 490–583) plán založení křesťanské univerzity. V polovině VII. století již byla syrská vzdělanost pěstěna v dalších centrech – v Seleukii apod. V VII. století arabští dobyvatelé opanují Persii a Sýrii a kromě stále fungujících akademií v Edesse, Emese, Antiochii a Damašku se přesouvá mnoho učenců do Harránu, původně bašty posledních pohanských filosofů (emigrantů z Aténské akademie a odjinud), kde dochází k plodné intelektuální výměně.¹¹ O erudici syrských „akademiků“ a užití syrštiny coby vědeckého jazyka svědčí i množství syrsky píšících

(*A Journal of Orthodox Life and Thought*), 61, 1995, s. 24–32. Oxford. Čtivě a erudovaně o sv. Efrému pojednává v dnes již klasické práci ФЛОРОВСКИЙ, Г. В.: *Восточные Отцы IV-го Века. Изъ чтений въ православномъ богословскомъ институтѣ въ парижѣ. Парижъ 1931, s. 227–233. Celkovou situaci Byzance v VII. století popisuje komplexně kolektivní monografie WINKELMANN, Friedhelm – KÖPSTEIN, Helga – DITTEN, Hans – ROCHOW, Ilse. *Byzanc im 7. Jahrhundert. (= Berliner Byzantinische Arbeiten: BBA 48). Berlin, 1978, 380s.**

10) Antiochijskému patriarchátu podléhá již ve IV. století 15 provincií a 220 biskupství. K otázce syrské koncepce παιδεία z mnoha studií viz krátkou synopsi v ÖGÜNC, Bitris. *Zur Lage der Syrisch-Orthodoxen Kirche. In: Philoxenia II. (Begegnung mit der Spiritualität othodoxer Kirchen). Bayern, 1986, s. 122–126.*

11) Více k tzv. „harránské theologii“ a vzájemným vlivům viz DE LIBERA, Alain. *Středověká filosofie. Byzantská, islámská, židovská a latinská filosofie. Praha, 2001, s. 66–101.*

lékařů, jejichž traktáty ovlivnili arabskou medicínu a prostřednictvím překladů Arabům zprostředkovali Galéna, Hippokrata a rovněž spis *Fysiologos*.

Ke konci VII. století se objevuje dílo sv. Izáka Syrského (rovněž známého pod jménem Izák z Ninive) jež ovlivnilo, jak byzantskou duchovnost, tak mystiku církví Východu vůbec. Právě studiu díla tohoto autora zasvětil značnou část života Ilarion Alfejev a své poznatky shrnul v recenzované monografii. Alfejevova monografie se zaměřuje (jak to ostatně plyne i z názvu) především na *duchovní odkaz* sv. Izáka. Autor sleduje theologické myšlení tohoto syrského askety a v tomto kontextu vybírá reprezentativní pasáže z jeho díla představující základní přínos sv. Izáka spiritualitě syrského Orientu, jeho christologii, pneumatologii a podobně. Rozbor důležitějších theologických momentů nacházejících se v recenzované knize již přináleží byzantské theologii a jejímu vztahu k byzantské kultuře, a vyžaduje přesnější analýzu theologického myšlení pochaldónských východních církví (nestoriánů, monofyzitů etc.). Tyto témata již avšak dalece překračují možnosti recenze.

ALFEJEV, Ilarion (2010): Izák Syrský a jeho duchovní odkaz. (Přel. Jaroslav Brož, Michal Řoutil). Červený Kostelec, Pavel Mervart, 325s. (=Pro Oriente 10).